

JUBILEUM

EGY KIÁLLÍTÁS KÉPEIVEL KEZDŐDÖTT...*Tizenöt éves a Ferenczi Sándor Egyesület*

Tizenöt évvel ezelőtt, 1988. szeptember 12-én alakult meg a Ferenczi Sándor Egyesület. Fontos eseménye volt ez a magyarországi pszichoanalízis történetének, csakúgy, mint a Magyarországi Pszichoanalitikai Egyesület létrejötte 1913-ban, és újralakítása, Magyar Pszichoanalitikus Egyesület néven, 1989-ben. Rövid beszámolóink nem törekszik a Ferenczi Sándor Egyesület történetének teljes körű bemutatására, ez alkalommal csupán néhány kiemelkedő mozzanatot szeretnénk felidézni.

„Mindenki újakra készül...”

Az előtörténetben fontos szerepe volt annak az anyaggyűjtő munkának és eszmecsereinek, amely már a nyolcvanas évek elején elkezdődött, és amelyben az egyesület néhány későbbi alapítója vett részt, így Bókay Antal, Erős Ferenc, Hidas György, Mészáros Judit. Az egyesület megalapításának *közvetlen* előzménye az 1987-es budapesti nemzetközi pszichoanalitikus kongresszus volt. Ünnepeknek számított ez az esemény a magyar pszichoanalízis második világháború utáni történetében. Sok éves hányattatást követően – alapos előkészítő munka után – a „kis magyar csoport” ismét a világ színe elé lépett. A nemzetközi szakmai újraintegrálódás egyik kitüntetett eseményeként kiállítást állítottunk össze a magyar pszichoanalízis történetének addig fellelhető dokumentumaiból.¹ A tárlat a konferenciával egy időben, október 30-án nyílt meg a Magyar Tudományos Akadémia aulájában.

A tudományos találkozó jelentőségét növelte, hogy 1945 után ez volt az első nemzetközi konferencia, amelyet magyar analitikusok rendeztek Budapes-

---

¹ A kiállítást Mészáros Judit és Dobossy Mariann rendezték.

ten, mégpedig fontos történeti hagyományt követve: 1918. szeptember 28–29. között ugyanis a Nemzetközi Pszichoanalitikus Egyesület éppen Budapesten, és ugyancsak a Magyar Tudományos Akadémia Székházában rendezte meg ötödik kongresszusát.

Az akkori tudományos ülésen – amelyen Sigmund Freud is részt vett – Ferenczi Sándort választották meg a nemzetközi egyesület elnökének. A háborús évek utolsó pillanatában, az Osztrák–Magyar Monarchia szétesése előtti hetekben történt mindez. Ennek ellenére – összehasonlítva a huszadik század elkövetkező időszakának magyar és európai történetével – a kongresszus légköre még a „békebeli idők” hangulatát idézte. Nemcsak tudományos tanácskozás volt ez, hanem jelentős társadalmi és kulturális esemény is. Freud tőszegi Freund Antal nagyiparosnak, a Kőbányai Polgári Serfőző Rt. egyik tulajdonosának és ügyvezető igazgatójának vendégszeretettel élvezte, aki nagylelkű adományával csakhamar a pszichoanalízis történetének egyik kiemelkedő mecénása lett. A felajánlott összeg felhasználására születő tervek között szerepelt például a nemzetközi pszichoanalitikus könyvkiadó és könyvtár központjának megteremtése Budapesten. Freund Antal javasolta azt is, hogy a szegényebb néprétegek számára is tegyék elérhetővé a pszichoanalitikus kezelést, mégpedig egy ambulancia kialakításával. Adománya egy részét egy ilyen pszichoanalitikus klinika felállítására szánta 1918-ban.

Budapest tehát készen állt az európai pszichoanalitikus mozgalom központi szerepének betöltésére. Freud maga is perspektívát látott ebben. Nemcsak Ferenczi személye és a körülötte gyorsan fejlődő Magyarországi Pszichoanalitikai Egyesület keltett bizalmat, hanem a szakmai körökön túlmutató szimpátiára is számíthatott a pszichoanalízis. Budapesten az értelmiség egy része, számos művész, író és irodalmár (köztük Ignotus, a *Nyugat* főszerkesztője), és sok más – a polgári radikalizmus vonzásköréhez tartozó – tudós, politikus is rokon-szenvezett az „új embernézettel” (Ignotus, 2000 [1933]). A kongresszus előadói javaslatot tettek arra, hogy a pszichoanalízis legújabb felismeréseit a tömegméretűvé vált háborús neurózisok kezelésében és gyógyításában is alkalmazzák.

Az 1987-es kiállításához igyekeztünk minden elérhető dokumentumot föllel-ni, s mintegy „képekbe szerkeszteni” a tudománytörténet magyarországi vonatkozásainak mozaikjait. Meg akartuk mutatni – magunknak is – rejtett gazdagságunkat. Óriási energiákat mozgósítottunk a dokumentumok előteremtéséhez. Valódi csapatmunka volt ez, hónapokon keresztül, barátok, családtagok együttműködésével. Nemcsak az szűk szakma, hanem egy tágabb értelmiségi kör támogató érdeklődését is érzékeljük. Múzeumok, levéltárak, magánszemélyek készségesen segítettek az anyag összegyűjtésében és az előkészítő munkában. A kiállítás megnyitására dr. Antall József, a Semmelweis Orvostörténeti Múzeum, Könyvtár és Levéltár akkori főigazgatóját kértük fel. Elvállalta, és érzékelhetően örömmel tette. A megnyitón elhangzott mondatai a

korszakot is híven tükrözik: „Úgy gondolom, hogy elérkezett az ideje Magyarországon annak, hogy napirendre térjünk a korábbi viták felett, és a magyar tudományos élet, a magyar medicina és pszichológia rendjében – átkok és divatok nélkül – illesszük be a pszichoanalízist, mint tudományos diszciplínát kutatási, oktatási és orvosi ellátási rendünkbe. A múltat, annak konfliktusait viszont bízunk a tudománytörténet objektív vizsgálatára. Bízom benne, hogy mindkettőt szolgálni fogja e kiállítás és a konferencia” (Antall, 1994. 9. o.).

A munka folyamatában megérettük: többről van itt szó, mint egy kiállítás képeiről. Hiszen végül is ez a tárlat lett a Ferenczi Sándor Egyesület létrehozásának egyik forrása. Felvetődött ugyanis a kérdés, hogyan lehetne együtt tartani az összegyűjtött anyagot. Hogyan lehetne archívumot felállítani? Milyen keretek között tudunk hatékonyan dolgozni?

A Ferenczi Sándor Egyesület megalapításával megteremtettük a feltételeket a megkezdett munka folytatásához. Elsődleges célunknak a magyarországi pszichoanalízis történetének és nemzetközi kapcsolatainak kutatását, Ferenczi eddig feltáratlan munkáinak közreadását és tudományos fórumok kialakítását tekintettük.

Ferenczi nem volt éppen divatos akkoriban, még alig-alig olvadozott a sok évtizedes jégburok, ami személyét, az „enfant terrible”-t, a másképpen (is) gondolkodót körülvette. A nyolcvanas évek közepén franciául, angolul, majd németül is megjelent addig kiadatlan, 1932-es *Klinikai naplója* (1996 [1985]), de a Freud–Ferenczi levelezés ekkor még nem került külföldön sem az olvasók kezébe. De mind Európában, mind az Amerikai Egyesült Államokban érzékelni lehetett egyfajta lassú, fokozatos nyitást és új szempontú megközelítést, amely lehetővé tette Ferenczi elméleti és terápiás kezdeményezéseinek integrálását a modern pszichoanalízisbe, és kijelölte helyét a tudomány történetében. Meggyőződésünk volt, hogy saját, itthoni lehetőségeinkkel érdemben hozzá tudunk járulni ehhez a folyamathoz. Annak ellenére gondoltuk így, hogy a Ferenczit övező hosszú hallgatásban és saját, akkori szakmai sorsunkban is létezett egy jól felismerhető közös vonás – az *elszízeteltség*.

A kiállítás szervezése során fogalmazódott meg az a kérdés is, amely később, az egyesület megalapításakor éppoly fontos maradt, mint későbbi működésünk során: *milyen szellemi erőkre* lehet támaszkodni, és melyek azok a meghatározó gondolatok, értékek, amelyekre az érdemi cselekvés alapozható?

Mindenekelőtt a magyarországi pszichoanalízis társadalom-tudományi *beágyazottságából fakadó gyökerek életképességére*, valamint Ferenczi és a budapesti iskola hagyományának hatásaira támaszkodhattunk. Ferenczi interdiszciplináris nyitottságából és a modernizációra fogékony, avantgárd értelmiség fogadóképességének találkozásából a huszadik század húszas és harmincas éveiben tudománytörténeti szempontból gyümölcsöző helyzet alakult ki Magyarországon. Megtermékenyítően hatott egymásra a pszichoanalízis, az irodalom és a társadalomtudományok. Az egyesület a tradíciók szellemében kí-

vánt építkezni. Nyilvánvalónak tűnt két irány. Egyrészt fel akartuk kutatni a személyes hagyatékokban, levéltárakban, korabeli kiadványokban szunnyadó dokumentumokat a társtudományok képviselőivel együttműködve. Másrészt Ferenczi munkásságának itthoni kutatásával szerettünk volna a nemzetközi folyamatokhoz kapcsolódni, s elérhetővé tenni a külföldön megjelent publikációkat.

Az egyesületet létrehozó személyeket az *interdiszciplináris* törekvések és a *tudományos színvonal* iránti igény jellemezte. A tizenkét alapító: Bókay Antal, Dobossy Mariann, Erős Ferenc, Harmatta János, Hidas György, Hollós István, Litván György, Mészáros Judit, Popper Péter, Poszler György, Szabolcsi Miklós, Szalai Júlia és Székács Judit voltak. Az alapítók a Kossuth Klubban tartották az első ülést, és Hidas Györgyöt választották meg az egyesület elnökének, aki megnyitó beszédében így fogalmazott: „A pszichoanalízis nem csak gyógyító tevékenység, bár ez a fundamentuma, hanem eszmerendszer is, az emberi lét, a társadalmi jelenségek speciális szemléleti módja. Az elnyomás időszakában széles érdeklődési köre beszűkült a gyógyításra, a társadalom szabad légköre, az *erjedés* kitágítja, produktívá teszi. Ezért is alakítjuk egyesületünket tudományközivé...” (Kiemelés: *M. J.*).

1988-at írtunk. Ez az esztendő valóban az *erjedés* éve volt. Ritkán szoktunk háttér folyamatokról beszélni, de most, a tizenöt éves évforduló alkalmából – és immár történelmi távlatból – érdemes föleleveníteni néhány érdekes mozzanatot. Dr. Dornbach Alajos ügyvéd segítségével dolgoztuk ki az egyesület alapszabály-tervezetét, amelyet – az akkori jogszabályok értelmében – a Szociális- és Egészségügyi Minisztériumnak kellett jóváhagynia. A Kutatásirányítási és Felsőoktatási Főosztály vezetője elküldte a tervezetet szakvéleményezésre dr. Antall József főigazgatónak. A rendszerváltás előtti évben jártunk, amikor legtöbbször még nem „láttuk, hogy jön”.² Viszont sorra alakultak a változásokat katalizáló szervezetek, körök. Szoros kapcsolat és együttműködés alakult ki ekkor a rendszerváltó politikai erők és a szellemi élet megújítását kezdeményező egyének és csoportok között.

A Ferenczi Sándor Egyesület a nyolcvanas évek végén lépett a nyilvánosság elé. Első konferenciáját 1989 tavaszán tartotta *Pszichoanalízis és társadalom* címmel, az alapítás színterén, a Kossuth Klubban – amely később az egyesület több tanácskozási ülése is otthont adott. A konferencia előadásai – Ferenczi újraértékelése mellett – zömében a nagyarányú társadalmi változásokat megelőző, illetve az azokat kísérő folyamatokkal foglalkoztak. Néhány előadás már címében is olyan aktuális kérdéseket vetett fel, mint például a „*nemzeti tudattalan*” problémája (Csepeli György), a *kollektív elfojtás és a totális rendszerek*

---

² „Láttuk-e, hogy jön?” (Az ELTE Filozófiatörténeti Tanszékcsoportja és a Budapesti Könyvszemle konferenciája 1990. december 7-én.) Budapest: T-Twins Kiadó, 1991.

összefüggései (Litván György), a *társadalmi elfojtások* kérdése (Mészáros Judit) és a *túlélési stratégiák* jelentősége (Székács Judit).

Magától értetődő igény volt, hogy az egyesület a *konferenciákon kívül más formában is tudjon kommunikálni*. Kézenfekvő volt a lapalapítás ötlete, és 1989-ben el is indítottuk az egyesület folyóiratát, a *Thalassát*. A lap címe Ferenczi klasszikus művére, s egyben az őstenger, az anyaméh, a forrás, a kezdet szimbolikájára utalt. Létrehozásával azt a törekvésünket fejeztük ki, hogy – visszanyúlva a hagyományokhoz – publikációs lehetőséget teremtsünk a pszichoanalízis, a kultúra és a társadalom összefüggéseit vizsgálók számára, akik nemzetközi szinten is lépést tartanak a társadalomtudományok, a pszichoanalízis, a pszichoterápia korszerű kérdésfeltevésével. Kifejezett törekvésünk volt, hogy *független* folyóiratot hozzunk létre, amely nem kötelezi el magát egyetlen lélekelemzési irányzat mellett sem, viszont hangsúlyozottan figyelembe kívánja venni az új kutatási eredményeket, a történeti feltáró munkákat, továbbá a pszichoanalízis elméleti, filozófiai és társadalomtudományi alapjait, illetve alkalmazási lehetőségeit bemutató tanulmányokat közöl. A *Thalassa* – az anyagi támogatástól függően – 1991 és 1995 között általában évi kettő, majd 1996 után évi egy szimpla és egy dupla számmal jelentkezett.

Az egyesület- és lapalapítás intenzív és temérdek időt követelő munkájának fáradtságát az alkotás szenvedélye és a teremtés étosza ellensúlyozta. Intenzív csapatmunka volt ez, a hiánypótlás nagy terveivel, a korszerű tudományosság igényével és a kutatások mögött mindig meghúzódó kíváncsisággal, izgalommal. Álljon itt a munkatársak neve, akik az egyesület első választmányának tagjai és a *Thalassa* első szerkesztőbizottságának munkatársai voltak.

Választmányi tagok: *Bókay Antal*, *Dobossy Mariann* (pénztáros), *Erős Ferenc*, *Harmatta János*, *Hidas György* (elnök), *Mészáros Judit* (titkár), *Popper Péter*, *Székács Judit*.

A szerkesztőség tagjai: *Ambrus János*, *Bókay Antal*, *Erős Ferenc* (felelős szerkesztő), *Hidas György*.

A *Thalassa* első száma 1990-ben jelent meg, és az 1989-es konferencia előadásai alapján készült tanulmányokból állítottuk össze. Ahhoz, hogy a lap útjára indulhasson, a szellemi tőke mellett anyagi háttérre is szükség volt. Itt kapcsolódik a történetbe az 1988-ban újjáalakult Cserépfalvi Könyvkiadó, amely a *Thalassa* első, 1990-es számának kiadását támogatta. 1991 és 1994 között a *T-Twins Kiadó* segítette a lap kiadását, majd az egyesület az általa 1994-ben létrehozott, de azóta is önállóan működő *Thalassa Alapítvány* segítségével folytatta a kiadási tevékenységet és a megjelenéshez szükséges anyagi források felkutatását.

Sűrű programok jellemezték az elkövetkező néhány esztendő. Konferenciák sora zajlott le, amelyek különféle hazai és nemzetközi *szakmai kezdeményezéseket* jelentettek. Néhány közülük, mint például *Az első kelet-európai szeminárium* (1989) – amelyet az Európai Pszichoanalitikus Föderációval közö-

sen szervezett az egyesület – napjainkig tartó hagyománnyá vált, mivel elindította a közép- és kelet-európai régió országaiban a nemzetközi standard pszichoanalitikus képzési rendszerhez történő kapcsolódást. Konferenciáink tematikái többnyire a pszichoanalízis interdiszciplináris kötődéseit hangsúlyozták. Például: *Pszichoanalízis és hermeneutika* (1990), *Az ezredvég politikai változásai és a pszichoanalízis* (1991), valamint a Róheim Géza születésének századik évfordulója tiszteletére rendezett *Róheim-konferencia* (1991), amelyet az ELTE Folklór Tanszékével és a Magyar Pszichoanalitikus Egyesülettel közösen szerveztünk. A nyilvános tudományos rendezvényekkel párhuzamosan megélénkültek a pszichoanalízistörténeti kutatások. A több száz hazai és nemzetközi tag érdeklődő támogatása igazolni látszott azt a feltételezést, hogy az egyesület valóságos szakmai igények kielégítéséhez járul hozzá, a későbbi években pedig egyik ösztönzője volt a társadalmi változások által teremtett lehetőségek más kereteken, intézményi szerveződésekben belüli továbbfejlesztésének.

Az 1993-as konferencia: hagyományteremtés, integráció és nyitás

A nemzetközi szakma a *The Talking Therapy: Ferenczi and the Psychoanalytic Vocation* (Beszélgetésterápia: Ferenczi és a pszichoanalitikus hivatás) című budapesti tanácskozást mint a „kilencvenhármas” konferenciát tartja emlékeztében.

1993-ban volt Ferenczi születésének százhuszadik, és halálának hatvanadik évfordulója. A kilencvenes évek elejére egyre többen ismerték fel Ferenczi évtizedekig jeges hallgatással diszkriminált mondanivalójának érvényességét, elméleti és terápiás kezdeményezéseinek létjogosultságát és hatását a modern pszichoanalitikus elméletekre, beleértve a tárgykapcsolati modellt, a korai anya-gyerek kötődés kitüntetett szerepének felismerését a pszichés fejlődésben. A budapesti konferencia előadásai sokoldalúan feltárták, hogyan hatottak korunk pszichoterápiás felfogására Ferenczi korabeli kezdeményezései, és – a budapesti pszichoanalitikus iskola számos tagjának emigrációja következtében – Ferenczi gondolkodásmódja hogyan terjedt el a világban tanítványai, munkatársai közvetítésével. A nyolcvanas évek végétől kezdve már tartottak Ferenczivel foglalkozó konferenciákat, például Párizsban és New Yorkban, de Budapesten először találkozott több száz szakember szerte a világból, hogy Ferenczi munkásságának *helyszínén* cseréljenek gondolatokat. Az 1993-as konferencia sok szempontból a tudományos-szellemi és kulturális kontinuitás helyreállítását szolgálta. Ennek gesztusértékű megnyilvánulása volt, hogy a konferenciát Budapest főpolgármestere, Demszky Gábor nyitotta meg, mint ahogy 1918-ban az V. Nemzetközi Pszichoanalitikus Kongresszuson az akkori főpolgármester, Bárczy István tartotta a megnyitó beszédet. Demszky Gábor

ekkor a történelmi pillanat, a diktatúramentes társadalmi közeg jelentőségét hangsúlyozta, amelyben a pszichoanalízis a mindennapi élet kulturális és terápiás részévé válhat. S hogy ez maradandóan így lehessen, a kulturális örökség megmentése érdekében hozzátette: „Újra végig kell gondolni ennek a módszernek támogatási lehetőségeit, ami nemcsak kormányzati feladat. Budapest városában egy Ferenczi-archívumot kellene nyitni, s ennek megfelelő helyét keresi a város” (Demszky Gábor, 1993).

A kettős évforduló alkalmából és újabb hatvan év elteltével a Párbeszéd és a T-Twins Kiadó közös reprint kiadásban jelentette meg újra azt a kötetet, amely a budapesti iskola tagjainak Ferenczi hatvanadik születésnapjára meglepetésül szánt írásait tartalmazta. Ez volt az először 1933-ban megjelent *Lélekelemzési tanulmányok*, amely azonban akkor már csak Ferenczi váratlan – néhány héttel hatvanadik születésnapja előtt bekövetkezett – halálát követően jelenhetett meg. Az eredetileg születésnapra meglepetésnek szánt kötetből így lett posztumusz kiadvány Freud méltatásával és megemlékezésével.

A múlt és a jelen szerves összefonódása, valamint az intenzív nemzetközi érdeklődés a konferencia számos előadását is megjelentető angol nyelvű kötetben – *Ferenczi's Turn in Psychoanalysis* (szerk. Peter L. Rudnitsky, Antal Bókay, Patrizia Giampieri-Deutsch, 1996) – is megnyilvánult. 1993-ban aktív részesei lehettünk annak a folyamatnak, amelynek során itthon és külföldön a szakma fokozatosan ismét felfedezte Ferenczit, és – néhány nagy jelentőségű – kiadatlan vagy gyakorlatilag hozzáférhetetlen munkáinak francia, német, angol, olasz, spanyol és magyar nyelvű megjelentetése nyomán – az elmúlt két évtizedben integrálta munkásságát. Érdekes lehet tíz év távlatából néhány előadó nevét felidézni. Köztük volt többek között André Haynal, Axel Hoffer, Lewis Kirschner, Lewis Aron, Edith Kurzweil, Pfitzner Rudolf, Harmat Pál, Vikár György, Virág Teréz, Szőnyi Gábor, Carlo Bonomi, Herbert Will, Judith E. Vida, Ann-Louise Silver, Benjamin Kilborne, Kathleen Kelley-Lainé, Judith Dupont, Michelle Moreau-Ricaud, Hárs György Péter, Veress Zoltán, Thierry Bokanowski – és persze a Ferenczi Sándor Egyesület akkori tevékenységének több irányítója, így Hidas György, Erős Ferenc, Bókay Antal, Ehmann Bea, Harmatta János és Mészáros Judit.

Az 1993-as budapesti konferencia lelkesítő ereje Európa mellett Dél- és Észak-Amerikában is tovább hatott. Újabb Ferenczi-egyesületek alakultak Madridban, Saõ Paulóban, New Yorkban, majd nemzetközi Ferenczi-konferenciák sora következett: Saõ Paulóban (1995), Madridban (1998), Tel-Avivban (1999), Torinóban (2002).

Az itthoni kilencvenes évek első felére jellemző szellemi pezsgés, a társadalmi és szakmai változások egymást erősítő hatásai, az emberi együttműködések előnyösen hatottak a hazai pszichoanalitikus könyvkiadásra. Ennek az időszaknak – a késői nyolcvanas és a korai kilencvenes éveknek – szülötte volt a Cserépfalvi Könyvkiadónál újra kiadott egy-cgy Freud- (1989), Hollós István-

(1990), Hermann Imre-kötet (1990) a Kontextus-könyvek sorozatában, amelyet Ambrus János és Erős Ferenc szerkesztett. A Cserépfalvi Kiadónál indult, majd 1997-től a Filum Kiadónál folytatódott a *Sigmund Freud művei* című sorozat, amelyben eddig kilenc kötet jelent meg, és amely modern tudományos apparátussal ellátva tette hozzáférhetővé Freud legfontosabb írásait (sorozatszerkesztő Erős Ferenc). Ebben az időszakban jelentek meg a Párbeszéd Kiadónál – Szilágyi Júlia gondozásában – a Kovács Vilma (1990), Bálint Alice (1994) és Anna Freud (1991) munkáit tartalmazó kötetek – hogy csak a legmarkánsabb vonulatokat emeljük ki. Ezek a kiadók és munkatársaik nagy szerepet játszottak a pszichoanalitikus irodalom korszerű megjelenítésében és interdiszciplináris nyilvánosságának kialakításában – ugyanakkor szoros szálakkal kötődtek a Ferenczi Sándor Egyesület akkori tevékenységeihez is.

Az első hat év konferenciáit a *Társadalmi változások – előítélet – idegengyűlölet* című szimpózium zárta 1994-ben, a Soros Alapítvány tízéves jubileuma alkalmából rendezett eseménysorba illeszkedve, a Ferenczi Sándor Egyesület, valamint a Cserépfalvi és a T-Twins Könyvkiadó közös szervezésében. Egyesületünk előadói a társadalmi traumák tüneti megnyilvánulásait és átdolgozási lehetőségeit helyezték előtérbe az egyén lelki folyamatainak és csoportközi viszonyainak tükrében.

Kihívások és realitások

A hőskorszak a kilencvenes évek közepén, 1994–95 körül véget ért. A társadalmi, gazdasági és politikai élet, a kultúra, a tudomány és a felsőoktatás átalakulásai, a pluralizálódás, az egyre növekvő versenyszellem és a globalizáció új kihívásokat jelentettek az egyesület egésze és legaktívabb tagjai számára. Ők valamennyien társadalmi munkában járultak hozzá az egyesület működéséhez, szervezési és tartalmi munkáihoz a hazai és nemzetközi konferenciák szervezéséhez, a kutatások elmélyítéséhez. A szervezeti funkciók ellátása és az egyesület tevékenységének intenzitása egyre inkább kezdte meghaladni a „társadalmi munka keretein belül vállalható” elkötelezettség mértékét. Ezzel párhuzamosan az egyéni életutak változásai, a szakmai szerveződések teremtette új lehetőségek kihívásai – az individuális építkezések – szükségszerűen elvitték az energiákat az addig egyesületi keretekben kifejtett aktivitásoktól. Sok közösen kidolgozott ötlet, terv más csatornákon keresztül keresett és talált megvalósulási lehetőséget.

Ezekben az években indult el a pszichoanalízis egyetemi szintű integrálásának folyamata. 1997-től Pécsen, az akkori Janus Pannonius Tudományegyetem – a mai Pécsi Tudományegyetem – Bölcsészettudományi Karán megindult az elméleti pszichoanalízis doktori program, Erős Ferenc és Bókay Antal vezetésével. A program hallgatói közül sokan bekapcsolódtak az egyesület, illetve a *Thalassa*

munkájába. Alaptémákat bemutató könyvek láttak napvilágot, például a pszichoanalízis nőiségkoncepciójának, illetve irodalom- és művészetfelfogásának változásait reprezentáló korszerű szöveggyűjtemény (*Freud titokzatos tárgya*, szerk. Csabai–Erős, 1997; *Pszichoanalízis és irodalomtudomány*, szerk. Bókay–Erős, 1998). Egy Hidas György által szerkesztett kötet (1997) pedig az anya és a magzat kapcsolatával foglalkozó írásokat gyűjtötte egybe, Ferenczinek a kívánt, illetve nem kívánt gyermek lelki fejlődésének különbségeivel kapcsolatos korai elképzeléseitől a felfogás újabb változataiig. Filozófiai kérdéseket elemeztek pszichoanalitikai diskurzus keretében (Bánfalvi Attila, 1998), forrásértékű kötetek jelentek meg, közöttük Ferenczi pre-pszichoanalitikus munkáinak eddigi legteljesebb gyűjteménye Mészáros Judit szerkesztésében (1999), egy Ferenczi-válogatás Erős Ferenc szerkesztésében (2000), továbbá az *In memoriam Ferenczi Sándor* című kötet Mészáros Judit szerkesztésében (2000). Magyarul is hozzáférhetővé vált a Freud–Ferenczi ellentétet elemző könyv (Haynal, 1996), 2000-ben elkezdődött és jelenleg is folytatódik a Freud–Ferenczi levelezés magyar kiadásának projektje, a Thalassa Alapítvány és a Pólya Kiadó gondozásában (eddig megjelent: I/1 köt. 1908–1911, I/2. köt. 1912–1914, II/1. köt. 1914–1916, II/2. köt. 1917–1919) – és megjelentek a modern irányzatokat bemutató kötetek, amelyek gondozásában a már említett kiadók mellett az Animula Egyesület és az Új Mandátum Kiadó is jelentős szerepet vállalt.

Megújulás: tények és tervek

A Ferenczi Sándor Egyesület a kilencvenes évek végére lassan új rendszert kezdett kiépíteni. Nem dolgozunk előnyösebb körülmények között, mint korábban, nincs saját infrastruktúránk, s ennyiben sérülékenyek vagyunk, de az adott lehetőségek között még mindig őrizzük rugalmasságunkat, kreativitásunkat. A *Thalassa* azon kevés, a rendszerváltás idején indult folyóirat közé tartozik ma Magyarországon, amely csaknem másfél évtizede nem csak rendszeresen megjelenik, hanem komoly szakmai színvonalat képvisel a pszichológiai és pszichoterápiai folyóiratok között. Az egyesület pedig 1999-től kezdve kiemelten közhasznú szervezetként működik.

Az ezredfordulót követő évben az *Elveszett gyermekkor* című nemzetközi konferenciával (2001. február) folytatta az egyesület a korábbi budapesti hagyományt: a tudományos összefoglaló szakmailag – és kohéziós erejénél fogva is – kiemelkedő eseménnyé vált. A konferencián többek között arra a kérdésre kerestünk választ, hogy az individuális és társadalmi traumatizációkat követően milyen eszközökkel lehet új egyensúlyt teremteni, mi a „titka” a lelki ellenálló képességnek, mi gátolja és mi segíti a traumák feldolgozását. Ez a konferencia bizonyos tekintetben eltért a korábbiaktól. Már eleve egy nemzetközi „konferenciatriológia” keretében gondolkodtunk, és ez szélesebb körű párbe-

széd kialakítására, átfogóbb elemzésekre adott alkalmat ugyanarról a témáról. A budapesti konferenciát a londoni (2001. május) és párizsi (2001. december) tudományos rendezvények követték, és speciális témákat helyeztek középpontba. *Az elveszett gyermekkor és a száműzetés nyelve* című londoni konferencia az emigrációs traumatizációval foglalkozott (London, 2001. május), a párizsi pedig az *Anyá, anyaföld és anyanyelv* címmel a nyelvhasználat tükrében azonosította az emigráció okozta veszteségeket. A Franciaországban hírnévre szert tett magyar származású analitikusok munkáiból külön válogatás is megjelent (Ritter, Erős, szerk. 2001).

Más szempontból is kiemelkedően érdekes esztendő volt a 2001-es év. A *Századfordító magyarok* című sorozatban, a MTV produkciójában a Ferenczi Sándor Egyesület archívumi anyagaival és az egyesület nemzetközi tekintélyű Ferenczi-szakértőivel készült interjúk alapján dokumentumfilm készült Ferenczi Sándorról. A film komoly nemzetközi szakmai elismeréseket szerzett (rendező: Szendi Edit, szakmai konzultáns Mészáros Judit).

Az elmúlt esztendőben úgy gondoltuk: a konferenciákon kívül kisebb, ám rövidebb időközönként jelentkező szakmai rendezvényekkel kísérletezünk. Ebből a kiindulásból született meg a József Attila Társasággal közösen kialakított műhelybeszélgetés-sorozat, amelynek 2002. ősze óta tartó rendszeres ülései az irodalomtudomány és a pszichoanalízis neves művelőinek vitaindító előadásait követően eszmecserét kínálnak a két terület kapcsolódási pontjairól. (Sorozatszerkesztő: Valachi Anna.³)

Az egyesület tizenöt éves tevékenysége és jelenkori gyűjteménye alapján megbecsült helyet vívott ki a nemzetközi szakmában is. Ennek tulajdonítható a két legutóbbi felkérés: önállóan, vagy társrendezőként vegyük részt kiállításokon. Törinóban (2002) a nemzetközi Ferenczi-konferencia alkalmából egyesületünk komoly anyaggal járult hozzá a Ferenczi élettörténetét bemutató kiállítás sikeréhez. Jövőre, 2004 áprilisában – a magyar év keretében – a londoni Freud Múzeumban rendezünk kiállítást Ferenczi életművéről és a budapesti iskola történetéről.

A jövőt illetően: folytatjuk, illetve a vizuális művészetek és a zene irányában szélesítjük ki az *Irodalom és pszichoanalízis* című műhelybeszélgetések témakörét. Az egyesület tizenöt éves fennállás alkalmából konferenciát rendezünk *Miért hagytad, hogy így legyen?* címmel, előreláthatóan 2004. június 17–18-án. A konferencia – amelynek témája a korábbi tanácskozások és műhelymunkák során alakult ki – reflektálni kíván a családon és közösségeken belüli erőszak eddig kevésbé feltárt elemeire. A traumatizációs folyamatok személyközi dinamikájára szeretnénk irányítani a figyelmet, mégpedig a „harmadik” (személy)

---

³ Valachi Anna egyike azoknak az irodalomtörténészeknek, aki évtizedek óta a pszichoanalitikus szemléletet érvényesíti – döntően József Attilával foglalkozó – tanulmányaiban, könyveiben (Valachi 1999).

felelősségére a traumatizációs helyzetek kialakulásában és fenntartásában. A mindenkori „harmadik” jelentőségére, akinek tudatos vagy nem tudatos, csendes vagy aktív részvétele, hozzájárulása nélkül nem ismétlődhetnének meg a családon belüli szexuális visszaélések és agressziók okozta traumák. Szellemi hagyományainkhoz híven a pszichoanalízis és a társtudományok – a szociológia, a szociálpszichológia, az irodalomtudomány, a filozófia és a jogtudomány – szempontjait is érvényesítve szeretnénk felvetni a „harmadik” szerepének kérdését, majd a társtudományok nézőpontjait is figyelembe véve olyan módszerek kidolgozását szorgalmazni, amelyek révén az ilyen traumák ismétlődése és rögzülése megelőzhető.

Alapítói célkitűzéseinket⁴ – egy kivétellel – úgy érezzük, megvalósítottuk. Reméljük, a hiányzó „tételt”, az archívumot és a számára helyet biztosító Ferenczi Házat – amelyre nagyon nagy szükség lenne – előbb-utóbb sikerül létrehozunk. A Ház méltó helye lenne annak a múzeumnak, archívumnak és könyvtárnak, amely hozzáférhetővé tenné az érdeklődő hazai és külföldi közönség, valamint a kutatók számára Ferenczi és a budapesti iskola tagjainak munkáit, valamint az elmúlt évtizedben összegyűjtött tudománytörténeti és kulturális szempontból is jelentős dokumentumokat. A múzeum további lehetőséget teremtene a külföldön és Magyarországon magánkézben, illetve más archívumokban lévő, Ferenczire, tanítványaira és kollégáira – az itt élt, vagy Magyarországról emigrált analitikusok élettörténetére és munkásságára – vonatkozó anyagok hazahozatalára és feldolgozására. A Ház egyben fórumot biztosítana kulturális és tudományos rendezvények számára, és – a bécsi vagy a londoni Freud Múzeumhoz hasonlóan – nyitva állna az érdeklődő hazai és külföldi érdeklődők előtt, a huszadik század Magyarországhoz kapcsolódó kulturális örökségét gazdagítva.

---

⁴ Közreadjuk az 1988-ban megfogalmazott célokat:

1. A pszichoanalízis magyarországi történetének és nemzetközi kapcsolódásainak történeti kutatása.
2. Dokumentumok, könyvek, folyóiratok, fényképek gyűjtése és archiválása, hangarchívum (oral history).
3. Tudományos fórumok megteremtése a pszichoanalízis modern elméleteinek megvitatására, interdiszciplinális kapcsolatainak és terápiás módszereinek bemutatására.
4. Szakfolyóirat alapítása a pszichoanalízis és a kapcsolódó tudományterületek korszerű elméleti és gyakorlati eredményeinek folyamatos közzétételére és nemzetközi dialógus kialakítására.
5. Alapítvány létesítése az egyesület különböző célkitűzéseinek és tevékenységeinek finanszírozására.
6. Ferenczi Sándor Múzeum Archívum és Könyvtár létrehozása, amely megfelelő helyet biztosít a szakmai és kulturális szempontból ma már történelmi értékű dokumentumok szakszerű tárolásához, közzétételéhez, valamint kutatási lehetőségeket teremt az érdeklődő szakemberek számára.

A konferenciák, a műhelybeszélgetések, a Ferenczi-film és a kiállítások mind-mind nemzetközi fórumoknak tekinthetők a pszichoanalízis magyar vonatkozásainak elméleti és tudománytörténeti integrációját illetően. Talán elmondhatjuk, hogy a Ferenczi Sándor Egyesület tizenöt esztendő átívelő tevékenysége hozzájárult ahhoz, hogy nemzetközi szinten is egyenrangú partnereké váltunk a szakmai együttműködésekben.

Szeretnénk köszönetünket kifejezni mindazoknak, akik a Ferenczi Sándor Egyesület megalapításának gondolatától kezdve – rövidebb ideig vagy hosszabb időn át – gondolataikkal, munkájukkal, kritikával, ötletekkel és jó tanácsokkal segítették törekvéseinket. Az egyesület hazai és külföldi tagjainak éppúgy, mint a bennünket támogató szervezeteknek és magánszemélyeknek, az egyesület mindenkori tisztségviselőinek, továbbá a *Thalassa* szerkesztőinek, szerkesztőségi titkárainak, a folyóirat szerzőinek és támogatóinak. Valamennyiüknek, amiért munkájukkal hozzájárultak az egyesület másfél évtizedes alkotó tevékenységéhez.

Budapest, 2003. augusztus 18.

Mészáros Judit
a Ferenczi Sándor Egyesület
elnöke

Erős Ferenc
a *Thalassa* szerkesztőbizottságának
elnöke

IRODALOM

- ANTALL JÓZSEF (1994): Megnyitó beszéd. In: Harmat Pál: *Freud, Ferenczi és a magyarországi pszichoanalízis*. Sopron: Bethlen Gábor Könyvkiadó. 3–9.
- BÁLINT ALICE (1990): *Anyá és gyermek*. Budapest: Párbeszéd.
- BÁNFALVI ATTILA (1998): *A szabadság arcai a pszichoanalízisben. Pszichoanalitiko-filozófiai esszék*. Budapest: Osiris.
- BÓKAY ANTAL–ERŐS FERENC (szerk.) (1998): *Pszichoanalízis és irodalomtudomány. Szöveggyűjtemény*. Budapest: Filum.
- DEMSZKY GÁBOR (1993): Ferenczi-archívum kellene a fővárosban. *Népszabadság*, július 20., melléklet III.
- CSABAI MÁRTA–ERŐS FERENC (szerk.) (1997): *Freud titokzatos tárgya. Pszichoanalízis és női szexualitás*. Budapest: Új Mandátum.
- ERŐS FERENC (szerk.) (2000): *Ferenczi Sándor*. Budapest: Új Mandátum (Magyar Pantheon).
- FERENCZI SÁNDOR (1996 [1985]): *Klinikai napló 1932*. Budapest: Akadémiai.
- FREUD, ANNA (1994): *Az én és az elhárító mechanizmusok*. Budapest: Párbeszéd Könyvek
- FREUD, SIGMUND (1989): *Önéletrajzi írások*. Budapest: Cserépfalvi.
- FREUD, SIGMUND (1993-től): *Művei I–IX*. Budapest: Cserépfalvi, 1997-től Filum.
- FREUD, SIGMUND–FERENCZI SÁNDOR (2000-től): *Levelezés*. I/1, I/2, II/1, II/2. köt. Budapest: Thalassa Alapítvány–Pólya. Előkészületben: III/1, III/2. köt.

- HAYNAL ANDRÉ (1996): *Viták a pszichoanalízisben. Freud–Ferenczi–Bálint*. Budapest: Thalassa Alapítvány–Cserépfalvi.
- HERMANN IMRE (1990): *Az antiszemitizmus lélektana*. Budapest: Cserépfalvi.
- HIDAS GYÖRGY (szerk.) (1997): *A megtermékenyítéstől a társadalomig: az ember, a kultúra és a társadalom prenatális dimenziói*. Budapest: Dinasztia.
- HOLLÓS ISTVÁN (1990): *Búcsúm a Sárga Háztól*. Budapest: Cserépfalvi.
- IGNOTUS (2000 [1933]): Búcsúztató. In: Mészáros Judit (szerk.) 2000: 37–41.
- KOVÁCS VILMA (1993): *Fortunatus öröksége*. Budapest: Párbeszéd Könyvek.
- [Magyarországi Pszichoanalitikai Egyesület] (1933): *Lélekelemzési tanulmányok*. Budapest: Somló Béla Könyvkiadó. Reprint kiadása: Budapest: Párbeszéd és T-Twins, 1993.
- MÉSZÁROS JUDIT (szerk.) (1999): *Ferenczi Sándor: A pszichoanalízis felé (Fiatalkori írások 1897–1908)*. Sajtó alá rendezte, szerkesztette, a bevezetőt és az utószót írta. Budapest: Osiris.
- MÉSZÁROS JUDIT (szerk.) (2000): *In memoriam Ferenczi Sándor*. Budapest: József Könyvkiadó.
- RITTER ANDREA–ERŐS FERENC (szerk.) (2001): *A megtalált nyelv: Válogatás magyar származású francia pszichoanalitikusok munkáiból*. Budapest: Új Mandátum.
- RUDNYTSKY, PETER L.–BÓKAY, ANTAL–GIAMPIERI-DEUTSCH, PATRIZIA (szerk.) (1996): *Ferenczi's Turn in Psychoanalysis*. New York, London: New York University Press.
- VALACHI ANNA (1999): *József Attila*. Élet-Kép sorozat. Budapest: Elektra Kiadóház.

* * *

Függelék

*(Hidas György megnyitó beszéde a Ferenczi Sándor Egyesület
1988. szeptember 12-i alakuló ülésén)*

Összejöttünk a mai estén a Kossuth Klubban, hogy megalakítsuk a Ferenczi Sándor Egyesületet, amelynek célja többek között a magyarországi pszichoanalízis történetével kapcsolatos dokumentumok és memoárok összegyűjtése, archiválása, könyvtár létesítése.

Az egyesület létrehozásának kettős történetisége van. Egyfelől 1987-ben megrendezésre került Budapesten, 50 év után először, nemzetközi részvételű pszichoanalitikus konferencia a Magyar Tudományos Akadémia Székházában, több mint négyszáz külföldi és magyar résztvevővel. A konferencia alkalmával kiállítás nyílt a magyarországi pszichoanalízis történetéről, melyre már akkor oly sok anyag gyűlt össze, hogy csak egy részét lehetett bemutatni.

A kiállításához igen sok értékes dokumentumot kaptunk Hollós Istvántól, aki a Magyarországi Pszichoanalitikai Egyesület alapító tagjának, Hollós Istvánnak fiától; és Szilágyi Lillától, Szilágyi Géza költő, pszichoanalitikus, a Magyar Pszichoanalitikus Egyesület 1914-es tagjának leányától. Mindketten értékes útmutatásokkal, tanácsokkal segítették a kiállítást. A kiállítást Antall József professzor, a Magyar Orvostörténelmi Társaság elnöke nyitotta meg. Tő-

le származik az a gondolat, hogy a dokumentumok őrzésére, archiválására egyesületet hozunk létre.

A történetiség másik szála a századelőre vezet vissza, amikor Magyarországon, de elsősorban Budapesten igazi kulturális, szellemi pezsgés indult meg a modernizáció, a politikai liberalizálódás, a feltörekvő társadalmi rétegek, etnikumok integrációs és asszimilációs törekvései nyomán. Ady, Bartók neve jelképezi ezt a hullámot. 1908-ban jelenik meg a *Nyugat*, a jövő évtized legjelentősebb irodalmi folyóirata, főszerkesztője Ignotus. Jelentősége munkatársai írói erejében és a számunkra biztosított atmoszférában rejlik.

1908-ban találkozik Ferenczi Freuddal Bécsben. Ebből a találkozásból alkotó barátság születik a két férfi között, Bécs mellett egy ideig Budapest lesz a pszichoanalízis központja. Ferenczi Sándor egymaga felér egy pszichoanalitikus társasággal – mondja Freud. Ferenczi pedagógiáról, új társadalomról, filozófiáról, jogról értekezik, kitágítva a pszichoanalitikus lélektudomány hatókörét. A *Nyugat*ban Ferenczi mellett publikál Hollós István, Csáth Géza, Szilágyi Géza is.

1913-ban megalakul a Magyarországi Pszichoanalitikai Egyesület, orvos alapító tagjai között ott van Ignotus. Költők, írók, képzőművészek, pszichoanalitikusok kölcsönhatásban élnek, sokat vitatkoznak, tanulnak egymástól. Egyesek közülük pszichoanalízisbe járnak, saját élményből ismerik meg az új tudomány útján a lélek bugyrait. A magyar irodalomba, kultúrába beivódott a pszichoanalízis eszmevilága, megtermékenyítve azt. A személyesség kérdését, a ma individuumának problémáit Kosztolányi, Karinthy, Csáth Géza, később József Attila a pszichoanalízis közvetlen vagy közvetett segítségével építi be a költészetbe. Ezért a magyar kultúrán nevelkedő mai embernek – anélkül, hogy tudna róla – írja Bókay – kulturális anyanyelvévé vált a versekkel közvetített tan. A XX. század elején pszichoanalitikusok írnak a *Szabadgondolat*ba, járnak a Galilei körbe előadni is, tagjai a Vasárnapi Körnek. A pszichoanalitikus társaságnak nem csak költők, írók a tagjai, hanem szociológusok is, mint például Kolnai Aurél. Pszichoanalitikussá képi magát Róheim Géza, az etnográfus.

Emiatt is fontosnak tartjuk az interdiszciplináris együttműködést, történészek, irodalomtudományok művelői, etnográfusok, művészek, orvosok és pszichoanalitikusok között.

A Ferenczi Sándor Egyesület feladatai közé tartozik a pszichoanalízis magyarországi hagyományainak ápolása, a lappangó dokumentumok összegyűjtése, feldolgozása, publikálása. Feladata a pszichoanalízis történetének rekonstruálása, a kölcsönhatások tisztázása. A pszichoanalízis nem csak gyógyító tevékenység, bár ez a fundamentuma, hanem eszmerendszer is, az emberi lét, a társadalmi jelenségek speciális szemléleti módja. Az elnyomás időszakaiban széles érdeklődési köre beszűkült a gyógyításra, a társadalom szabad légköre, az erjedés kitágítja, produktívvá teszi. Ezért is alakítjuk egyesületünket tudományközivé, meghívva a szellemtudományok és természettudományok műve-

lőit, a művészeket s minden, a diskurzus eme univerzumára magasan motivált érdeklődőt. Az egyesület tevékenysége ezen a körön is túlmutat: a pszichoanalízis történetének elméleti művelése szükségessé teszi a hasonló intézményekkel való kapcsolattartást és a publikációs tevékenységet. Feladatunknak szeretnénk tekinteni a pszichoanalízissel szemben történetileg kialakult előítéletek, fenntartások oldását, fórumot biztosítva a kritikus tudományos vitáknak is.

Egyesületünk Ferenczi Sándort választotta névadónak, mert nem csak a magyarországi és nemzetközi pszichanalízis jelentős alkotó, újíto szelleme volt, hanem hihetetlenül tág érdeklődési köre a mélylélektan mellett a bioanalízisre, a művészetre, a pszichoszomatikára, a telepátiára és a társadalomtudományra is kiterjedt. Eredeti gondolkodó és kísérletező elme volt, és hitt abban, hogy a pszichoanalízis eszköztárával az ember boldogulását lehet szolgálni.